

En stärkt studie- och yrkesvägledning

**En stärkt studie- och
yrkesvägledning**

Saco

Linda Simonsen

© Saco 2019

ISBN: 978-91-88019-38-7

www.saco.se

Inledning

En väl fungerande studie- och yrkesvägledning ökar förutsättningarna för att elever ska kunna göra övervägda utbildnings- och yrkesval. Kön, föräldrar och ursprung ska inte begränsa elevens framtida arbetsmarknad. Alla elever ska ha möjlighet att göra informerade val och utnyttja sin fulla potential. Dessutom ska alla elever få tillgång till vägledning utifrån sina olika behov. Studie- och yrkesvägledningen är inte bara betydelsefull för den enskilde individen utan också för samhället som helhet. Väl underbyggda studieval minskar risken för avhopp och de individuella och samhällsliga kostnader som de orsakar. En väl fungerande studie- och yrkesvägledning kan också leda till att fler går vidare till arbete eller fortsatta studier. Den kan bidra till en bättre balans mellan utbud och efterfrågan på kompetenser på arbetsmarknaden och därigenom förbättra kompetensförsörjningen.

Behovet av studie- och yrkesvägledning är idag större än tidigare.¹ Utbildningssystemet har blivit alltmer komplext. Arbetslivet och samhället förändras i snabb takt. Tillsammans med allt fler valmöjligheter ökar det kraven på elevernas förmåga att välja. Samtidigt har nya behov uppkommit i och med att resultaten i skolan sjunkit och det finns fler nyanlända elever än tidigare. Ökade krav på omställning och kompetensutveckling medför att även vuxnas behov av vägledning ökar.

Det finns en lång tradition av att arbeta med vägledning och arbetslivsfrågor i svenska skolan.² Innehållet, omfattningen och styrningen av verksamheten har dock varierat över tid. De senaste 20 åren har behovet av att utveckla och förstärka skolans studie- och yrkesvägledning lyfts fram i olika sammanhang.³ Flertalet statliga utredningar har också utrett frågor som relaterar till studie- och yrkesvägledning.⁴ Dessutom ger Skolverket, Skolinspektionen, Utbildningsutskottet och olika organisationer en samstämmig bild av att det finns stora brister i studie- och yrkesvägledningen i skolan.⁵

1 Utbildningsutskottet 2018

2 Lindblad 2011

3 SOU 2019:4

4 Se t ex SOU 2019:4, SOU 2018:12, SOU 2017: 82, SOU 2016:77, SOU 2016:94. En sammanfattning av utredningarnas bedömningar och förslag inom studie- och yrkesvägledningsområdet finns i SOU 2019:4.

5 Se t ex Skolverket 2017, Skolinspektionen 2013, Utbildningsutskottet 2018, Svenskt Näringsliv 2016 och Lärarnas Riksförbund 2017 och 2018.

För att öka tillgången till studie och yrkesvägledning behövs fler utbildade studie- och yrkesvägledare i skolan. För att locka fler till utbildningen och yrket krävs bättre arbetsförhållanden.

Studie- och yrkesvägledning i Sverige

Skolans studie- och yrkesvägledning styrs idag av regleringar i Skollagen, skolförordningar, läroplaner och i kurs- och ämnesplaner. Sverige har också genom barnkonventionen förbundit sig att göra studierådgivning och yrkesorientering tillgänglig och åtkomlig för alla barn. Läroplanerna betonar helheten i skolans arbete. Studie- och yrkesvägledning är inte ett eget ämne och den har inte heller avsatt tid i timplanerna. De nationella målen och riktlinjerna för skolan fastställer inte heller vad som ska kallas studie- och yrkesvägledning eller hur denna verksamhet ska organiseras.⁶

Ansvar för studie- och yrkesvägledning vilar på alla som arbetar i skolan, även om studie- och yrkesvägledaren har en särskild betydelse. Målet med verksamheten är att tillgodose elevens behov av studie- och yrkesvägledning vilket kan ske genom tre olika insatser; vägledningssamtal, undervisning och information. Vägledaren ansvarar för vägledningssamtalen. Undervisningen är ett gemensamt ansvar för både vägledare och lärare. Informationen ansvarar både vägledare, lärare och rektor för.⁷

Studie- och yrkesvägledningens verksamhet brukar delas in i två delar, vägledning i vid bemärkelse och vägledning i snäv bemärkelse. Vägledning i vid bemärkelse omfattar den verksamhet som bidrar till att ge eleverna kunskaper och färdigheter som fungerar som underlag för att fatta beslut om framtida studie- och yrkesval. Här ingår allt från undervisning om arbetslivet till praktik, studiebesök och cv-skrivande. Studievägledning i snäv bemärkelse omfattar den individuella vägledningen. Den sker i form av vägledningssamtal som kan vara både enskilda samtal och gruppvägledning. Här får eleven även information om olika yrken och utbildningar samt om behörighets- och antagningsregler.⁸

Det är svårt att mäta tillgången till studie- och yrkesvägledning i det svenska systemet.⁹ Efter som studie- och yrkesvägledningen ska vara hela skolans ansvar och fler personalkategorier än studie- och yrkesvägledare ska arbeta med den ger inte statistik om personaltäthet en komplett bild av hur studie- och yrkesvägledningen i skolan fungerar. Men personaltätheten måste ändå anses vara en viktig parameter.¹⁰ Det är sannolikt att en låg personaltäthet för studie- och yrkesvägledare påverkar tillgången till och kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen i skolan negativt. En annan faktor som kan påverka hur skolans studie- och yrkesvägledning bedrivs är hur stor andel av studie- och yrkesvägledarna som har en studie- och yrkesvägledarutbildning.

Skolverkets statistik för 2018/19 visar att ungefär två tredjedelar av studie- och yrkesvägledarna i samtliga skolformer hade en studie- och yrkesvägledarutbildning.¹¹ Motsvarande siffra för gymnasiet var 80 procent.¹² Statistiken över personaltäthet visar dessutom att antalet elever per studie- och yrkesvägledare varierar, både mellan olika huvudmän, mellan skolor och kommuner och mellan årskurser. I gymnasieskolan var genomsnittet för riket och samtliga huvudmän 471 elever per studie- och yrkesvägledare (heltidstjänst). Skolor med kommunal huvudman hade minst antal elever per studie- och yrkesvägledare, 406 stycken. Skolor med enskild huvudman hade ungefär dubbelt så många elever per studie- och yrkesvägledare, 815 stycken. Det var också stor variation mellan olika län¹³ och kommuner. Tidigare studier av Skolverket visar att studie- och yrkesvägledartätheten var lägst i storstäderna och högst i förortskommuner till större städer.¹⁴ Skolverkets statistik över riket som helhet visar också att de senaste tio åren har förändringarna av studie- och yrkesvägledartätheten varit förhållandevis små.¹⁵

6 Sveriges Kommuner och Landsting 2013.

7 Skolverket 2017.

8 Utbildningsutskottet 2018.

9 Utbildningsutskottet 2018.

10 För en bredare diskussion om personaltäthetens betydelse se Utbildningsutskottet 2018.

11 Se tabell 1A Samtliga skolformer på Skolverkets hemsida, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>

12 Se tabell 6B Gymnasieskolan på Skolverkets hemsida, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>

13 Se tabell 1 i Appendix.

14 Se Skolverket 2018. Läsåret 2016/17 hade storstäder i genomsnitt knappt 720 elever per studie- och yrkesvägledare och förortskommuner till större städer drygt 280 elever per studie- och yrkesvägledare.

15 Se tabell 6B Grundskolan och tabell 6B Gymnasieskolan på Skolverkets hemsida, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>.

Studie- och yrkesvägledning i Norden

Jämfört med Sverige har Finland, Danmark och Norge en studie- och yrkesvägledning som är mer styrd och reglerad på nationell nivå.¹⁶ Samtliga har, med olika omfattning och innehåll, infört någon form av studie- och yrkesvägledning som ämne eller ämnesområde. Ämnena ska ge kunskap om olika utbildningar och om arbetsmarknaden men även utveckla elevernas självkännet och bidra till mer medvetna och väl underbyggda val.

Av Sveriges grannländer är det Finland som har det tydligaste systemet för studie- och yrkesvägledning, både vad gäller syfte, innehåll och omfattning. Studie- och yrkesvägledning är organiserat som ett eget obligatoriskt ämne eller kurs och tid finns avsatt i timplanerna både för grundskola och gymna-

sium. Särskilda läromedel har också utarbetats. I de högsta klasserna i grundskolan ingår praktik, som även kan förläggas till yrkesutbildningar.

I Danmark har ämnesområdet inget tilldelat timtal utan ingår i undervisningen i de övriga obligatoriska ämnena. Ämnesområdet innehåller också många aktiviteter utanför skolan, t ex praktik och studiebesök. Det är rektorn som fattar beslut om vilka ämnen som undervisningen ska ske inom och vägledningen kan vara organiserad på olika sätt i olika kommuner. I Norge infördes ämnet Utbildningsval 2008. Ämnet ska motsvara 113 timmar under åttonde till tionde årskursen och ett särskilt arbetshäfte används. Även i Norge ingår praktik.

16 Beskrivningen av studie- och yrkesvägledningen i Norden baseras på Lindblad 2011, SKL 2013, Skolverket 2017 och Utbildningsutskottet 2018.

Problem med studie- och yrkesvägledning i svenska skolan

Svensk studie- och yrkesvägledning avviker således från hur den är organiserad i våra grannländer. Den svenska verksamheten är generellt svagare styrd och saknar både enhetligt studiematerial och garanterad tid. I olika utredningar och granskningar har verksamheten och organisationen också kritiserats. Det har visat sig att måluppfyllelsen i svensk studie- och yrkesvägledning är låg och att vägledningen inom grund- och gymnasieskola är lågt prioriterad av många huvudmän och skolor.¹⁷ En granskning av 34 grundskolor som Skolinspektionen gjort visar att det saknas system och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering av målen för studie- och yrkesvägledning. Dessutom finns oklarheter om hur, när och vem som ska ansvara för undervisningen.¹⁸

En utvärdering från Utbildningsutskottet beskriver också bristen på systematisk styrning och den otydliga statliga regleringen. De bedömer vidare att det behövs fler utbildningsplatser. De tar också upp att behovet av studie- och yrkesvägledning ökat. De hänvisar dessutom till forskare som menar att det finns en gräns för hur gles personaltätheten när det gäller studie- och yrkesvägledare kan vara utan att verksamheten i sin helhet blir lidande.

Även OECD har uppmärksammat att det finns ett behov av att minska antalet elever som varje studie- och yrkesvägledare ska arbeta med. De har i flera studier poängterat att studie- och yrkesvägledning i Sverige behöver förstärkas. OECD konstaterar också att det finns brister i kopplingen mellan skola och arbetsliv i Sverige och lyfter att skolans samverkan med arbetsgivare behöver förbättras. De menar också att elevernas val av gymnasieutbildning behöver baseras mer på arbetsmarknadens efterfrågan. Skolorna behöver arbeta mer strategiskt med arbetslivskunskap och att studie- och yrkesvägledare har aktuell, relevant kompetens och löpande kontakt med arbetslivet.¹⁹

Lärarnas Riksförbund visar i sina undersökningar att många av studie- och yrkesvägledarna är missnöjda med hur förutsättningarna för att studie- och yrkesvägledningen ska vara hela skolans ansvar ser ut. Många anser också att det saknas tydliga mål och planer för studie- och yrkesvägledningen på skolan och att uppdraget många gånger är otydligt och spretigt. Många studie- och yrkesvägledare ansvarar också för flera skolor eller enheter och har hög arbetsbörda.²⁰ Av de som arbetar inom skolväsendet har dessutom nästan hälften vid något tillfälle övervägt att lämna skolan på grund av dåliga karriär- och utvecklingsmöjligheter.²¹

Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle

I november 2017 tillsatte regeringen en utredning med uppdrag att lämna förslag som syftar till att utveckla skolans studie- och yrkesvägledning så att elever ges likvärdiga förutsättningar att göra väl övervägda val utifrån goda kunskaper om utbildningsvägar och arbetsliv.²² Utredningen överlämnade sitt betänkande Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle (SOU 2019:4) i januari 2019. Betänkandet innehöll bland annat ett förtydligande av vad vägledning är och föreslog att en ny benämning, karriärvägledning, skulle användas. Betänkandet föreslog även ett förtydligande av elevers tillgång till individuell karriärvägledning, en förstärkning av det generella karriärvägledningsspektivet i olika ämnen samt att ett nytt obligatoriskt inslag med tilldelad tid skulle införas i grundskola, grundsärskolan och specialskolan. Dessutom föreslogs kompetensutvecklingsinsatser samt utökade möjligheter att utbilda sig till studie- och yrkesvägledare. Utredningen remitterades under våren 2019 och Saco inkom med ett remissvar som baserades på nedanstående policy.²³

17 Skolverket 2017, Utbildningsutskottet 2018.

18 Skolverket 2017, Skolinspektionen 2013.

19 OECD 2016a och OECD 2016b.

20 Lärarnas Riksförbund 2017.

21 Lärarnas Riksförbund 2018.

22 Dir 2017:116.

23 Sista dag att skicka in remissvar var 31 maj 2019.

Saco om studie- och yrkesvägledning

Saco verkar för att studie- och yrkesvägledningen i skolan stärks. Det omfattar såväl en förstärkning av funktionen studie- och yrkesvägledning som en förstärkning av professionen studie- och yrkesvägledare. Det behövs även en ökad tillgång till studie- och yrkesvägledning för vuxna.

Saco vill:

- öka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen
- öka tillgången till studie- och yrkesvägledning
- förbättra arbetsmiljö, villkor och arbetssituation för studie- och yrkesvägledarna

Sacos förslag på lösningar:

1. Fastställ tydliga mål för studie- och yrkesvägledningen och synliggör dess syfte och roll.
2. Utbilda fler studie- och yrkesvägledare genom fler platser på studie- och yrkesvägledarutbildningen och ökade möjligheter till vidareutbildning och komplettering för de som saknar examen.
3. Öka förutsättningarna för professionsutveckling och fortbildning.
4. Garantera eleverna tid för vägledning.
5. Förbättra arbetsmiljö, arbetsvillkor och arbetsförhållanden för studie- och yrkesvägledarna t ex genom en begränsning av antal arbetsplatser, elever och arbetsområden.
6. Öka förutsättningarna för likvärdighet och kvalitet i alla delar av skolans verksamhet genom statligt ansvar för skolans finansiering.
7. Utveckla det digitala vägledningsstödet för både elever och vuxna.
8. Förbättra tillgången till och kvaliteten i studie- och yrkesvägledning för nyanlända och för vuxna som behöver ställa om eller utveckla sin kompetens.
9. Öka forskningen om frågor som relaterar till studie- och yrkesvägledning. Det behövs mer kunskap om vägledningens effekter och en förbättrad forskningsanknytning i studie- och yrkesvägledarutbildningen.

Källor och referenser

Dir 2017:116. En utvecklad studie- och yrkesvägledning.

Lindblad, M. (2011) Studie- och yrkesvägledning som kunskapsområde. En nordisk jämförelse. Umeå universitet.

Lärarnas Riksförbund (2018) Studie- och yrkesvägledare behöver utvecklings- och karriärmöjligheter. Så uppfattar yrkesverksamma studie- och yrkesvägledare möjligheterna till utveckling och karriär i yrket.

Lärarnas Riksförbund (2017) Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken.

OECD (2016a) Getting Skills Right.

OECD (2016b) Investing in Youth.

SKL (2013) Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning.

Skolinspektionen (2013) Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning 2013:5.

Skolverket (2018) Beskrivande data 2017. Förskola, skola och vuxenutbildning. Rapport nr 468.

Skolverket (2017) Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen. En bakgrund och tre fallstudier.

SOU 2019:4. Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle.

SOU 2018:12. Uppdrag: Samverkan 2018 – Många utmaningar återstår.

SOU 2017: 82. Vägledning för framtidens arbetsmarknad. Arbetsmarknadsutredningens delbetänkande.

SOU 2016:77. En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning.

SOU 2016:94. Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera.

Svenskt Näringsliv (2016) Vikten av vägledning. Studie- och yrkesvägledningens utmaningar.

Utbildningsutskottet (2018) Studie- och yrkesvägledning i grundskolan och gymnasieskolan – en uppföljning.

Statistik:

Skolverkets statistikdatabas

www.skolverket.se/skolutveckling/statistik

Appendix

Tabell 1: Studie- och yrkesvägledare i grundskolan och gymnasieskolan 2018/19

	Grund- skolan	Grund- skolan	Årskurs 7-9	Gymnasie- skolan	Gymnasie- skolan
Läsåret 2018/19	Antal SYV (Heltids- tjänster)	Elever per SYV (Heltids- tjänster)	Elever per SYV (Heltids- tjänster)	Antal SYV (Heltids- tjänster)	Elever per SYV (Heltids- tjänster)
Organisation huvudman					
Riket, samtliga huvudmän	706	1513	484	748	471
Riket, kommunal huvudman	613	1469	445	623	406
Riket, enskild huvudman	91	1788	746	119	815
Riket, landsting huvudman				4	562
Riket, internationella skolor				2	309
Län					
Blekinge län	14	1240	409	14	399
Dalarnas län	25	1188	390	31	340
Gotlands län	1	4936	1564	0,4	4144
Gävleborgs län	26	1086	364	26	387
Hallands län	24	1505	484	27	434
Jämtlands län	12	1137	369	13	350
Jönköpings län	27	1441	465	29	467
Kalmar län	17	1425	461	24	374
Kronobergs län	12	1799	581	16	480
Norrbottnens län	18	1288	422	30	288
Skåne län	106	1360	428	108	425
Stockholms län	147	1717	544	146	530
Södermanlands län	20	1600	527	19	530
Uppsala län	25	1568	503	34	371
Värmlands län	22	1214	393	23	433
Västerbottens län	20	1367	432	27	343
Västernorrlands län	20	1270	422	25	352
Västmanlands län	22	1258	411	20	478
Västra Götalands län	88	1993	631	78	750
Örebro län	23	1398	436	21	536
Östergötlands län	37	1290	417	35	456

Källa: Skolverket

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 22 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Totalt är 700 000 akademiker medlemmar. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

